

Eelmiste põlvete teod kohustavad EESTI

A. JAAKSON

EV haridusminister (1938)

...Iga murranguaeg ühtlasi kujundab ja viimistleb rahva hinge ning iga suursaavutus on vääramatuks kiviks sellele alusmüürile, millele tugeneb rahva teotahe ja teojulgus. Vabadussõda kinnitas veel kord, et meie rahvas omab ja kannab oma soontes võitjate verd. See on meile andnud kestva väärtusetunde, mis on lõplikult liitnud meie rahva liikmed tihedaks tervikuks ja tõstnud rahva rahvuseks – natsiooniks, kel on üks hing, üks elumõte, üks olemasolu siht...

...Ajalugu on rahva suurimaks kaitsehaldjaks ja selle abi nägime kõige ilmselt oma võitlustes landesveeri vastu.

Elu on lakkamatu võitluse väli. Võitlevad oma olemasolu eest üksikisikud, võitlevad rahvad. Ka eesti rahvas oma riigi ülesehitustöös ja elukorralduses on niipalju kui võimalik pidanud silmas rahva tuleviku kindlustamise tarvidusi. See on nõudnud ja nõuab meilt suuri pingutusi, kuid seda me teeme kõhkluseta, sest ajalugu õigustab meie püüdeid.

Muistses vabadusvõitluses langenud malevlased surid usus oma rahva iseolemise võimesse. See usk on püsinud läbi raskete sajandite meie päevini. See usk on kõigil aegadel juhtinud meie rahva-, poliitika- ja sõjaväejuhtide tegevust ning on toonud meile tagasi muiste kaotatud iseseisvuse. Seega ajalugu julgustab meid kõigil meie tegevusaladel, annab usku meie võimeisse. Meie ajalugu näitab, et miljoniline rahvas on siiski jõud, mis suudab kõigutada mägesid, kui tal on üks hing, üks elumõte, üks olemasolu siht.

Kuid ajalugu ka kohustab. Iga ajalugu on õige tarkuse otsimise tuhandesiiruline kõvertee, sellelt omandatud kogemused on meie igaviku teel hoiatavateks ja juhtivateks sammasteks. Need kogemused kohustavad meid mitte iialgi enam andma käest oma

eluvõitluse tulemusi – oma iseseisvust.

Mitte kõigile pole antud osaks elada kaasa eestlaste ajaloo suurimat sündmust. See sai osaks ainult ühele põlvale ja see põlv oli suuteline täitma seda suurt ülesannet. Järelkasvaval põlv, meie noorsool, on sellest ajast vaid aimu, mitte täit selgust. Olgu Vabadussõja ja üksikute väeosade ajaloo raamatud selleks allikaks, millest kõik kaasaegsed, eriti aga meie noorsugu, õpivad tundma oma rahvast mitte ta argi-

22. aprillil tähistas tegevuse alustamise 15. aastapäeva Endiste Õpilavabadusvõitlejate Liit, mis praeguseks on Eesti Endiste Poliitvangide Liidu üks, 110-liikmeline allüksus. Tallinna Reaalkooli juures asuva Vabadussõjas langenud kooliõpetajate ja õpilaste mälestusmärgi ette olid tulnud lilli panema kunagised võõrrežiimile vastupanu osutanud 21 koolitüdrukut ja -poissi Virumaalt, Viljandist, Tartust ja Tallinnast ning Reaalkooli noorkotkad ja kodutütred oma lipu all koos huvijuhi Piret Otsaga. Sõna võtsid Udo Josia, Hans-Heiki Laja (s.1922), Ülo Ojatalu ja Piret Otsa.

päevases loovas töös, vaid meeleheitlikus võitluses oma pühimate õiguste, oma esiisadelt päritud maa ja oma tuleviku kujundamise vabaduse eest.

... Eriti aga üteltu see raamat noortele lugejatele, et iga mees kasvagu mitte ilutsejaks, mitte elu vaatlejaks, vaid teo-inimeseks!

1938

Saatesõnast raamatule
"6. jalaväepolk Vabadussõjas
1918-1920"

Mõtleme neile, kes Eestimaalt viidi...

1949. aasta 25. märtsi suurküüditamise ohvrite mälestamine

...Linda kuju jalamil Tallinnas

Toompea nõlvale Linda kuju juurde kogunes hulgaliselt Siberiteed käinuid ja nende lähedasi, kohal olid kõrged riigitegelased, ühenduste esindajad ja Meestelaulu Seltsi koor. Kui lippurid olid auvalvesse asunud ja küünlad süüdatud, ütles Anne Eenpalu avasõnad ning kõlas hümn. Kõnega esinesid ja pärgi aetasid Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves, Riigikogu esimees Ene Ergma, Tallinna aselinnapea Taavi Aas, Riigikogu liige Urmas Reinsalu, Tallinna Memento esimees Leo Oispuu ja teised. Kõlasid isamaalised laulud ning Linda kuju jalam kattus lilledega.

...Küüditatute mälestusmärgi juures Viljandis

Auvalves seisavad vaprad kodutütred ja noorkotkad koos Sakala maleva ülemajoor Vommiga. Tänuõnu Pauluse koguduse segakoorile, pastor Salumäele ja ilmastiku kapriise trotsinud kohalviibijaile lausub Memento Viljandi Ühenduse esimees Ants Salum.

"Rukkilille" mälestusmärgi juures Tartus

Küüditatuid mälestati lilled ja küünlaleegiga. Esiplaanel Enn ja Piret Tarto.

...Küüditatute mälestuskivi juures Keila jaamas

Keila mementolased süütsid küünlad ning mälestasid küüditamise ohvreid lilledega.

Memento Tallinna Ühenduse esimehe ja Eesti Memento Liidu juhatuse liikme Leo Õispuu sõnavõtt märtsiküüditamise aastapäeval 25. märtsil 2008.a. Linda kuju juures Tallinnas

Lugupeetavad Eesti Vabariigi President härra Toomas Hendrik Ilves, Riigikogu esimees proua Ene Ergma, Riigikogu ja Valitsuse liikmed, erakondade ja Tallinna Linnavalitsuse esindajad! Daamid ja härrad! Kallid saatusekaaslased! Täna me mälestuskogunemise korraldasid siin Memento Tallinna Ühendus ja Eesti Memento Liit.

Lubage mul Memento organisatsioonide nimel avaldada kaastunnet neile, kes rängalt kannatasid seoses massiküüditamisega, mis algas 1949. aasta 25. märtsi varahommikul. Märtsiküüditamise loomavagunites väljasaadetute hulgas oli ka minu 79. aasta vanune voodihaige vanaisa. Tema surnukeha tõsteti vagunist välja minule teadmata nimetusega Siberi raudteejaama perroonile sõhunniku kõrvale. Mind küüditati poisikesena juba 1941. aastal.

Viimased andmed märtsiküüditamisest, arreteerimistest ning tapmistest on avaldatud Memento nimekirjaraamatus nr 7, samuti ka CD plaadil "Memento raamatud" ning suurküüditamiste postmargil.

Märtsiküüditatute hulgas oli lapsi, vanusega küüditamise ajal 17 aastat ja nooremad 32% ja naisi 62,5%. Sundasumiskohad paiknesid Siberis Novosibirski oblastis, Krasnojarski kraisis ning Omski ja Irkutski oblasti karmimate elamistingimustega piirkondades. Surnute arv märtsiküüditatute kinnipidamiskohtades – 2896 inimest – ei ole lõplik, kuna andmed 4456 inimese saatuse kohta – kas nad vabanesid või surid asumisel -- on meile ikka veel teadmata. Sellised andmed võivad olla Venemaa arhiivides, kuid nende juurde pääsemine on väga raske. Memento Eesti Represseeritute Registri Bürool (ERRB) on koostamisel raamat nr 8 pealkirjaga „Lisanimikiri“, milles on juba ligi 8000 kirjet täienduste ja parandustega. ERRB töö tulemusena laekub sellesse elektroonilisse nimekirja igakuiselt ligi 300 kirjet lisaandmetega. Seega võin kinnitada, et teadaolevad Eestist represseeritute arvud ei ole lõplikud, vaid suurenevad vähehaaval veel aastaid.

Täna mälestame neid, kes jäid igavesti Venemaale. Ühtlasi avaldame tunnustust teile, kes te suutsite üle elada nälja, külma, mõnitamised ja tulite tagasi Eestisse, alustasite enamasti varanduslikust nullseisust ja kellest on saanud täisväärtuslikud Eesti Vabariigi kodanikud Euroopa Liidus!

Paljud nende hulgast, kes 1950-ndate aastate lõpus tulid tagasi Siberist, jõudsid veel kord rajada uue kodu, omandada hariduse, kasvatada lapsi. Seda kõike tegite te

– endised siberlased – KGB ja kompartei poolse pideva tagakiusamise tingimustes. Taolist, eeskirjadega sätestatud ja aastakümneid, kuni 1980-ndate aastate lõpuni kestnud elukoha, töökoha, hariduse, reisimise, korteri-järjekorra jne jne piirangute süsteemi nimetame teistkordseks represseerimiseks. Seejuures oli repressioonidest avalikult rääkimine isegi keelatud. Raske on unustada kibedusetunnet, mis neil aastail valdas meid, Siberist pääsenuid, omaenese kodumaal elades.

Vastavalt Memento organisatsioonide põhikirjadele on meie represseeritute spetsiifilisteks probleemideks käesoleval ajal:

represseeritute komisjoni edasitöötamise võimaluse taastamine;

sihtasutusele Eesti Represseeritute Abistamise Fondile raha eraldamine valitsuselt oluliselt suuremas mahus kui käesoleval, 2008. aastal;

eakatele endistele represseeritutele tasuta või soodustingimustel pansionaadi rajamise võimaluse leidmine (taotleme seda juba aastaid);

monumendi „Eesti Ema“ rajamise lõpuleviimine Rõuges, Võrumaal: meie jäime Siberis ellu, jäime eestikeelseteks ja eesti-meelseteks tänu oma emadele (meie isad olid reeglina varakult tapetud);

aastatel 1940-1990 Tallinn-Nõmmelt ära viidutele mälestustahvlite ansambli rajamine Pääskülla olemasoleva juuniküüditamise mälestusmärgi rekonstrueerimisena (algatusgrupp juba töötab);

Siberis surnutele ja seal vaevelnutele nimeplaatide ansamblite rajamine äraviimiskohtade maakondadesse või linnadesse, valdadesse, koolidesse, asutustesse jne (Venemaale mälestusmäärke rajada ei ole otstarbekas).

Lõpetuseks tahan öelda, et meie Siberi-perioodi suurim unistus on täitunud – Eesti on okupantidest vaba ja vaatab kindlalt tulevikku! Sellest, et Eesti hakkab kunagi kuuluma Euroopa Liitu ja NATO-se, ei osanud me Siberis unistadagi. Täname Riigikogu ja Valitsust rajatava „Vabadussõja võidu samba“ eest! Oluline osa represseeritute oli otseselt või kaudselt seotud Vabadussõjaga. Täna teid kõiki, kes te olete täna, 25.03.08 siia kogunenud! Täna tähelepanu eest!

Enno Piir

Kauguses

Siin kauguses lõputus viibin nüüd ma.
Ses kauguses viibin ju kaua,
kus tuhandeid sõpru saan'd haua –
ent – kauguses kuskil mu isade maa.

Jah! Kaugused ... kaugused ... mõte ja meel
sööb mälestust: minevik söestub.
Hoo! Hingan veel: igavik tõestub –
ma raskustes võitlen, pean võitmagi veel.

Sääl kauguses ... kodumaa endaga sa!
Siin: surmaõös sunnitöö praalib,
mu hinges ent tahe veel traalib ...
Ei inimest surmata vaelega saa.

On kaugused ... lõputud, otsatud eel –
sääl kauguste taga mu kodu,
sääl Peltsebul peab praegu pidu.
Ent ükskord ma jõuan ju sinnagi veel.

Siit kaugusest rännakult tulen siis ma,
su embusse, koduliiv, heidan,
kõik valud siis endasse peidan,
et vabalt võiks, tulevpõlv, elada sa.

Need kaugused kunagi meelest ei läe
me rahval. Liig sügavalt löikab
ta kehha. Ning tulevpõlv hõikab:
Suur Siber me Kalevilt võttis kord kae.

Kuid süda veel tuksus ning ainsama
vasaku käegagi, näe,
ta vabastas kodu ja korraldas koja
ning purustas sortside väe.

Intas, 1954

Kommunismi Kuritegude Uurimise Sihtasutus alustas tegevust

MART LAAR

27. mail alustas Okupatsioonimuu-seumis toimunud esitlusega oma avalikku tegevust Kommunismi Kuritegude Uurimise Sihtasutus.

On küsitud, miks on Eestil vaja veel ühte asutust, mis on seadnud oma eesmärgiks kommunismi kuritegude uurimise ja teadvustamise. Meil on olemas „Memento”, Max Jakobsoni komisjon, president Ilvese poolt ellu kutsutud „Mälu” Instituut, kas tõesti sellest juba ei piisa? Kommunismi Kuritegude Uurimise Sihtasutuse sihid on neist siiski mõnevõrra erinevad.

Kui eelpoolmainitud asutused tegelevad peaaesjalikult totalitaarsete režiimide poolt Eestis toime pandud kuritegudega, siis uue sihtasutuse eesmärk on neile ja teistes maades eksisteerivatele analoogsetele ettevõtmistele tuginedes saavutada kommunismi kuritegude hukkamõistmine maailmas samal kombel, nagu seda on tehtud natsismi kuritegudega. Tegemist on rahvusvahelise sihtasutusega, mille tegevus on algusest alates suunatud Eestist välja, üritades kaasa aidata sellele, et rahvuslikul tasemel teostatud ja teostatavad uurimused tõepoolest maailma jõuaksid.

On ju enam kui kummaline vaadata, kuidas kommunismi kuritegude ulatusest ning olemusest siiani aru ei saada. Kui Adolf Hitleri pildiga T-särgiga ringi käia on Lääne ühiskonnas pea võimatu, siis Che Guevara omaga on see enam kui loogiline. Inimesi mõrvasid ning raamatuid põletasid nad aga mõlemad. Teiselt poolt jätkub maailmas inimesi, kes väidavad, et kommunismi idee oli ju tegelikult üllas, selle konkreetne elluviimine aga mõnevõrra „ebaõnnestunud”. Seegi väide ei kannata kriitikat. Kommunistlik utoopia oli oma loojate Marxi ja Engelsi töödest alates üles ehitatud vägivaldale ning terrorile. Kui natsid

pidasid maapealse paradiisi loomiseks vajalikuks hävitada kõik etniliselt „mitteväärtuslikud” inimesed, siis kommunistlik terror oli suunatud teatud sotsiaalsete rühmade – vahel aga ka rahvaste – hävitamisele.

Tapetutele, küüditatutele ja rõhu- tuile oli kokkuvõttes aga ju ükskõik, kas nad langesid repressioonide ohvriks mingisse rahvusse või sotsiaalsesse rühma kuulumise pärast. Massimõrv jääb massimõrvaks. Selline lähenemine toidab maailmas jätkuvalt vägivalda ning hävingut. Katsed kommunistliku ühiskonda üles ehitada on alati lõppenud verega, tuues maadele, kus seda on üritatud, kaasa raskeid kannatusi. Kommunistlik süsteem on paisanud kaosesse maid ja rahvaid, mitmel pool pole sellest eksperimendist tänapäevani toibutud.

Nii seabki Sihtasutus eesmärgiks kommunismi kuritegude teadvustamise ja hukkamõistu. Selleks aitab sihtasutus kaasa kommunismi kuritegude uurimisele ning teadvustamisele, tegutsedes selleks tihedas koostöös analoogset eesmärk omavate rahvuslike asutustega. Üritamiseks luua sidemeid selliste asutuste vahele on loodud kodulehekül, mis seab eesmärgiks koondada sinna andmed üle maailma toime pandud kommunismi kuritegude, seda käsitlevate uurimuste, sellega tegelevate sihtasutuste ja organisatsioonide, vastavate kodulehekülgede, andmebaaside, raamatute, dokumentaal- ja mängufilmide

kohta. Kodulehekül asub aadressil www.communistcrimes.org ning on esialgu ingliskeelne. Lähematel kuudel ilmub see võrku ka eesti keeles, järgneb vene keel ning seejärel teised suuremad maailma keeled.

Sihtasutuse asutajateks on Mart Laar, Meelis Niinepuu ning krahv Damian von Stauffenberg, kelle isa juhtis atentaadikatset Adolf Hitleri vastu 1944.aastal.

Teiseks sihtasutuse eesmärgiks on aidata neid inimesi ja liikumisi, kes jätkuvalt kommunismi ikke all elades selle vastu võitlevad. Sihtasutus on käivitamas projekte Kuuba opositsiooniliikumise toetamiseks, valmistab ette uurimust kommunistlikust okupatsioonist Tiibetis. Kolmandaks oleme seadnud sihiks aidata neid maid ja rahvaid, kes kommunismist vabanemise järel on üles ehitamas demokraatiat ning turumajandust. Kommunismi raske pärandi tõttu pole seda alati kerge teha, abi hea nõu näol on siin alati teretulnud.

Need kõik on suured eesmärgid, mille saavutamine pole lihtne. Eeldused selleks loob tihe koostöö samasuguliste asutuste ning samu sihte taotlevate inimeste vahel. Kommunismi kukutamine osutus võimalikuks vaid tänu erinevate rahvaste koostööle. Sama kehtib ka selle kuritegelikuks tunnistamise kohta. Selle koostöö edendamiseks ongi Kommunismi Kuritegude Uurimise Sihtasutus loodud.

Reformierakond ja Eesti Memento Liit kinnitasid ühiste kavatsuste jätkumist

21. mail 2008 vaatasid Eesti Memento Liit ja Reformierakond üle aasta tagasi sõlmitud ühiste kavatsuste leppe ning tõdesid, et Eesti on liikumas oma ajaloo mäletamisel õiges suunas.

Stenbocki majas olid kohal eesotsas Memento Liidu esimehe Enn Tarto ja Tallinna Memento Ühenduse esimehe Leo Õispuuga Memento Tallinna, Tartu, Rakvere, Narva, Harjumaa, Läänemaa ja Võrumaa piirkondlike ühenduste esindajad ning Poliitvangide ühenduse ja Sihtasutuse ERAF (Eesti Represseeritute Abistamise Fond) esindajad. Eesti Reformierakonda esindasid kohtumisel esimees ja peaminister Andrus Ansip ja peasekretär Kristen Michal.

Mullu neljaks aastaks sõlmitud ja kuueistkümnest punktist koosnev

lepe on juba kolmandiku osas täidetud. Näiteks on Riigikogu poolt vastu võetud põhiseaduse preambula täiendus, mis sätestab eesti keele kaitse; valitsus on toetanud represseeritute abistamise fondi tegevust; Eesti lähiajaloo uurimisele ja tutvustamisele aidatakse kaasa läbi Eesti Mälu Instituudi loomise ning vastu on võetud otsus püstitada Vabaduse väljakule Vabadussõja Võidusammas.

Andrus Ansipi sõnul peab iga riik ise oma ajaloo õigesti mäletamise eest seisma ja ta toonitas, et Eesti Memento Liidu poolt tehtav tänuväärne töö väljaantavate raamatute ja publikatsioonide näol jutustab iga eesti perekonna lugu. "Meil kõigil on peres keegi, kes küüditati, kes oli sunnitud sõja eest põgenema või kes tapeti – meie kangelaste jäädvustamine on meie kohus," sõnas Ansip.

Eesti Memento Liidu esindajad tunnustasid valitsust ja peaminister Ansipit senitehtu, sealhulgas pronksõduri teisaldamise eest ning avaldasid toetust Vabadussõja Võidusamba püstitamisele. "Enamik meie tapetud või küüditatud esivanematest on moel või teisel seotud Vabadussõjaga ja nende mälestuseks võidusamba püstitamist loeme väärriiks žestiks kõigile represseeritutele," ütles Memento Tallinna Ühenduse esimees Leo Õispuu. Lisaks andsid Memento esindajad kohtumisel peaminister Ansipile üle Memento nimekirjaraamatu 7. köite ja Võrumaale peatselt püstitatava Eesti Ema monumendi miniatuurse duplikaadi.

(Leppe teksti võib leida Memento Teatajast nr. 4, veebr.2007)

Eestile elatud elud

Enn Sarv

13.05.1921- 22.03.2008

Enn Sarv sündis Tallinnas 13. mail 1921. aastal. 1944. aasta kevadel oleks ta võinud lõpetada juristina Tartu Ülikooli, kuid õpingud katkestas Saksa okupatsioonivõimude vangistus. Nimelt oli noormees üheks sidemeheks Eesti vastupanuliikumises, mille tegevus viis 1944. aasta septembris Eesti Vabariigi hetkelise taastamise väljakuulutamisele. Üliõpilasel Enn Sarvel aga algas pool aastat enne seda vangitee, mis kulges Stutthofi koonduslaagrisse.

Kui sõda Lääne-Euroopas lõppes, vabanes Enn Sarv ja jõudis tagasi Eestisse, mis oli jälle langenud kommunistliku võõrvõimu alla. KGB otsis innukalt kõiki eestimeelseid, eriti aga neid, kes mingilgi viisil olid olnud seotud Otto Tiefi valitsusega. 4. jaanuaril 1946 vangistati Enn Sarv jälle, teda süüdistati organiseeritud tegevusega isamaa reetmises. Erinõupidamine, kohtuväline repressioonimisorgan Moskvas, määras talle karistuseks 7 aastat laagrivangistust.

Vangistuskaristus lõppes Komi maal Vorkutas 9. jaanuaril 1953. Kuid salajase korralduse kohaselt, mis käis kõigi poliitvangide kohta, järgnes laagriaastatele veel asumisaeg. Juristiõpinguid ei olnud võimalik lõpetada, siiski oli võimalik

alustada mäendusega seotud kõrghariduse omandamist. Ent enne kui see sai diplomiga kinnitust, lõppes asumisaeg ja 6. augustil 1957 sai tal võimalikuks Eestisse naasta. Pika kõrgõpinguaja lõpetas Enn Sarv Eestis matemaatikuna ja sellel erialal ta töötaski pensionile jäämiseni.

Noorusea vabadusunistus hakkas tegelikkuseks saama, kui Eesti jõudis taasiseseisvumiseni. Enn Sarv osales tegusalt Eesti Endiste Poliitvangide Liidus, olles sageli asendamatu oma juristiloogika, aga ka matemaatilisel selge väljendusoskusega. Küllap jääb Eesti õigusteaduse ja ka poliitikakirjanduse klassikasse tema teos "Õiguse vastu ei saa ükski".

Tema toimetaja- ja nõuandjatööd on veel kokku lugemata, tema humanitaariahaaret näitavad ta ilukirjandustõlked, tema arvutisse jäid pooleli mitme olulise teema käsitlelused. Tulevased ajaloolased selgitavad, kui suur oli Enn Sarve panus Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Riikliku Komisjoni, Inimõiguste Instituudi nõukogu, endiste poliitvangide organisatsioonide, Eesti Demokraatlik-Rahvuslike Jõudude Koostöökoja, eriti aga Represseeritute Asjade Riikliku Komisjoni tegevuses.

Enn Sarv oli suurele hulga teemast noorematele aatekaaslastele eeskujuks sügava eestimeelsuse, eetilise, asjaliku töökuse ja heatahtlikkusega. Küllap nõnda läbi kogu oma pika elu, mis lõppes kõigi jaoks, kellel oli õnn temaga koos tegutseda, liiga vara – 22. märtsil 2008. aastal.

*Eesti Demokraatlik-Rahvuslike
Jõudude Koostöökoda
Eesti Represseeritute Asjade
Riiklik Komisjon
Eesti Memento Liit*

**Astrid Kuuskor
(Sard)**

30.05.1923-17.02.2008

Lahkunud on Memento ja veel väga paljude teiste ühenduste innukalt tegutsenud liige.

Astrid sündis 30. mail 1923. a. Tartus Viktor Melhior (Peterson) Sard'i ja Ida (Nurk) Peterson'i väga isamaalises peres vanima tütrena. Juunis 1940 lõpetas ta Tallinna Tütarlaste Kaubanduskooli, aastatel 1943-1944 töötas Eesti Omavalitsuse Sisedirektuuris masinakirjutajana. Sel ajal astus ta Naisomakaitse ridadesse.

22. septembril 1944. a. tahtis Astrid minna koos sõbrannaga lahingusse venelaste vastu, kuid jäi Pitka staapi Tallinna appi koostama nimekirju rindele minevatest meestest, kes võitlesid Haruteel. Kui vene tankid olid jõudnud Vabaduse väljakule, haarasid nad kaasa kõik paberid ja põletasid need, et midagi ei jääks vaenlase kätte. Ta arreteeriti 26. veebruaril 1945. Järgnesid kuud ja aastad Patareis, Harku laagris, Valga invaliidide laagris.

1948. a. viis tapiteekond läbi Leningradi Komisse Intasse. Seal oli ta Minlaagris Abesis kuduja, siis aga tagasi Intas. Astrid vabanes 12.01.1955. a., jäi aga Intasse ning abiellus 31. märtsil 1955. Seal sündisid tema tütar ja poeg. 1968. aasta juunis naases ta koos abikaasaga Eestisse.

1990-ndatest aastatest alates osales Astrid aktiivselt mitme repressiooni-ohvritega seotud organisatsiooni töös (Memento, Poliitvangide ühendus, Vabadusvõitlejate ühendus, Pitka Poisid). Ta lõi kaasa ka seltside tegevuses. Tema lahkumine tuli kõigile ootamatult. Kaotasime aktiivse ja innustava kaaslast.

Harjumaa mementolased

Kaljo West – muusik, sõjamees, pedagoog

17.10.1924 – 31.01.2008

Eesti flöödielu *grand old man*, muusika-pedagoog Kaljo West sündis Narvas Eesti piirivalveohvitseri perekonnas 17. oktoobril 1924. Rahulik lapsepõlv Narvas, Narva-Jõesuus ja Toilas lõppes 17. juunil 1940, kui läbi sünnilinna marssisid Eestimaa pinnale punaarmee diviisid. See jättis koolipoisi hinge parandamatu haava.

Idast tulnud võõras mundris mehed purustasid senise turvalise elu. Vabalt rahvalt võeti relvad, Eesti Kaitseväge lammutati, riigijuhid mõrvati või saadeti Venemaa surmalaagritesse. 14. juunil 1941 küüditati Eestist Venemaale üle kümne tuhande süütu inimese. Ränkadele oludele vaatamata õppis muusikahuviline noormees 1940-1942 flöödimängu Narva Muusikakoolis ning 1942-1943 Tallinna Konservatooriumi eelkursustel.

Bolševismi kuriteod Eestis, isa tapmine oma kohustuste täitmisel ning käimasolev II maailmasõda ei jätnud Vabadussõja vaimus kasvatatud Kaljole ning tuhandetele teistele eesti poistele kuigi palju valikuvõimalusi idast lähenevale ohule vastu hakkamiseks. Soov võidelda ühise vaenlase vastu viis kaheksateistaastase Kaljo 1943. aastal Eesti Leegioni ridadesse. Peale lühiajalist väljaõpet saadeti poisid idarindele. Saadi esimesed lahinguristsed, kus tuli hüvasti jätta paljude võitluskaaslastega. See oli karm elukool. 14. jaanuaril 1944 alustas punaarmee Leningradi ja Volhovi rindel suurpealetungi, mille eesmärgiks oli Saksa armeegrupi "Nord" purustamine ja Baltikumi hõivamine. 1. veebruariks jõudsid punaarmee väeosad Narva jõele. Kaalul oli meie rahva elu ja surm. Peaministri üleskutsel läks Eesti piiride kaitseks rindele ligemale 70 000 meest. Algasid ohvriterohked Eesti kaitselahingud Narva jõel ja Kagu-Eestis.

11. veebruaril 1944 vallutasid vastase väeosad Piirissaare. Samal päeval jõudis Venemaalt esimesena Tartusse eestlastest koosnev 20. Eesti Relvagenaderide Diviisi 45. rügement ning sama diviisi kolmest patareist koosnev õhutõrjeüksus, nende seas 9. kahuri ülem Kaljo West koos oma meestega. Juba järgmisel päeval jõudis 45. rügemendi I pataljon koos 25 õhutõrjekahuriga eesti kaadriohvitseri major Harald Riipalu juhtimisel Mehikoormasse, kus asusid kaitsel meie omakaitse mehed ning saksa õhutõrjepa-

tareid. 14. veebruari öösel purustasid Riipalu sõjamehed Mehikoorma vastas asuval sillapeal suure punaarmee üksuse. Hommikuks olid aga teised punaarmee üksused tunginud üle Lämmijärve Meerapalusse ning pääsenud seega eesti meeste selja taha. Riipalu poolt tellitud lennukite toetusel alustati koos sakslastega koondrännakut Meerapalule. 15. veebruari õhtuks oli Peipsi järve läänekallas taas vaba. Saksa mundris eesti noormeeste esimesed kaitselahingud kodumaa pinnal olid lõppenud suure eduga. Paari päeva pärast andsid sõjaväeüksused kaitselõigud kohalikele omakaitseüksustele uuesti üle ja suundusid oma kodumaa kaitseks Narva, Kaljo sünnilinna alla. Järgnesid verised lahingud Narva jõel, Krivasoos ja Sinimägedes, kus Kaljo West sai juulis 1944 raskelt haavata. Tema jaoks oli sõjamehete lõppenud. Eesti riikliku iseseisvuse taastamine jäi unistuseks veel 47 aastaks.

Pärast haiglaravi jätkas Kaljo West 1944 õpinguid konservatooriumis, kuid mitte kauaks. Aprillis 1945 ta arreteeriti. 06.08.1945.a. sõjatribunali otsuse alusel saadeti 21-aastane kodumaakaitsja 10 aastaks Komi ANSV ning hiljem Krasnojarski krai Norilski vangilaagritesse, kus ta töötas muu hulgas Norilski vasekombinaadi ehitusel. Vabanemine saabus 05. mail 1955.

Nõukogude Eestis oli asumiselt ja vangilaagrist tagasi tulnud inimestel raske leida tööd ning ulualust. Kaljo West asus tööle Maardu linna lukksepa õpilasena, kus ta töötas seni, kuni Eesti Raadio Sümfooniaorkester ta üles otsis. Sellest peale oli Kaljo jäädavalt omade seas, muusikute ringis. Ta õppis ühe aasta Tallinna Muusikakesk-koolis ning lõpetas 1963.a. Tallinna Riikliku Konservatooriumi. 1957-1982 töötas Kaljo West Eesti Riikliku Sümfooniaorkestri orkestrandina, õpetades ühtlasi Georg Otsa nim. Muusikakoolis flööti ja plokkflööti, 1977-1987 oli ta sama kooli puhkpillide osakonna juhataja. Tema õpilasteks on olnud Jaan Õun, Peeter Malkov, Sigrid Orusaar, Jaak Joala, Erkki-Sven Tüür, Aare Pehka, Ann Õun, Margus Kits, Maarika Järvi, Oksana Sinkova ja paljud teised.

Ansambli mängu väärtustajana asutas Kaljo West 1960-te teises pooles ansambli Antiquus ning 1970-te alguses Georg

Otsa nim. Muusikakoolis flöödiansambli, mis tegutses üle 20 aasta. 1988-2004 juhatas Kaljo Tallinna Õpetajate Maja kammerorkestrit. Kaljo West oli Eesti Flöödiühingu, Eesti Plokkflöödiühingu ja ERTA-Estonia auliige.

Kui olud vähegi võimaldasid, koon-dusid kunagised karmi elukooli läbinud eesti sõjamehed 20. Eesti Relvagenaderide Diviisi Veteranide Ühenduse lipu alla. Kaljo eestvedamisel toimusid igal aastal kokkutulekud Sinimägedes, diviisi aastapäeva tähistamised ja palju muid ettevõtmisi. Tema osalusel valmis film „Sinimäed”, ta oli relvavendadele pühendatud Mehikoorma ausamba rajamise idee autor. Ja muidugi väsimatu kalamees. Eestile osutatud teenete tunnustamiseks andis Eesti Vabariigi President 2003. aastal sõjaliste teenetega vabadusvõitlejale Kotkaristi ordeni. Kaljo West oli 20. Eesti Relvagenaderide Diviisi Veteranide Ühenduse juhatuse esimees kuni 24.01.2008.a., mil ta süda jäi Tallinnas Kaitseliidu Peastaabi hoonel relvavendade keskel seistes seisma. Kaljo lahkus meie hulgast 31. jaanuaril 2008. 7. veebruaril saatsid omaksed, sõbrad, Eesti muusikaelu edendajad, õpilased ning endised relvavennad Kaljo Westi igaveseks puhkama Pärnamäe kalmistul.

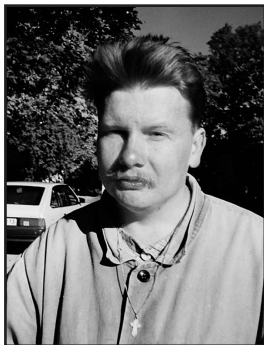
Mälestus vaprast sõjamehest, tülilingelisest Eesti patrioodist, suurepärasest muusikust ning heast inimesest jääb alatiseks tema lähedaste ja kõikide austajate südamesse.

Kuno Raude
arhitekt, sõjaajaloo huviline

Mälestame kommunistlike repressioonide ohvrit

Jonas Ikkonen

01. III 1960 – 06. IV 2008

30 aastat tagasi sai Tartus alguse uskliku inimese Jonas Ikkoneni märtritee. 19. aprillil 1978. a. kutsuti 18-aastane noormees Tartu sõjakomissariaati meditsiinilisse komisjoni. Jonas oli 1976 lõpetanud neljade-viitega 8. klassi ja 1977 kiitusega Kohtla-Järve 11. kutsekooli. Samal aastal oli temast saanud Tartu Katoliku Koguduse tegevliige. Ta oli keeldunud teenimast Nõukogude Armees, sest pidas sõjameelsust Ju-

mala-vastaseks. Komisjon saatis Jonas (mõnes dokumendis Ivan) Ikkoneni Tartu psühhoneuroloogiahaiglasse. Siin taheti talt võtta palvehelmed. Ka küsiti: "Milleks on vajalik usk? Mis tuleb, kas paradiis või kommunism? Miks sa usud? jms". Pärast vestlust tehti Jonasele elektrišokk, kuid usust ta ei taganenud.

Seepeale suleti Jonas Ikkonen haigla 11. kinnisesse osakonda. Kui ta üritas ühispalatis endamisi palvetada, seoti ta voodi külge. Ta viibis seal 4 kuud ja 11 päeva (nõ esimene karistus) ning talle tehti viis elektrišokki ja 60 insuliinikoomat. Ta tunnistati haigeks seetõttu, et ta uskus Jumalasse ja avalikult seda tunnistas. Arstid hoiatasid teda pidevalt, et kui ta veel Jumala häälest räägib, tehakse talle taas elektrišokk.

Totalitaarses NSV Liidus paigutati vastuhakkajaid kohtu otsuse alusel erirežiimiga vaimuhaiglasse. Jonas Ikkoneni kohta polnud aga mingit kohtuotsust. Ta kutsuti 1978 pärast haiglast vabanemist jälle Tartu sõjakomissariaati. Siin uuris kutsealuste osakonna ülem kapten Aavik, kas Ikkonen ikka veel usub Jumalasse ning teatas, et jaatava vastuse puhul saadetakse ta uuesti vaimuhaiglasse. Nüüd siis ei ähvardatud teda sõja-

väeteenistusest keeldumise eest enam Eesti NSV KrK § 78 kohaselt 3-aastase sunnitööga vangilaagris, vaid öeldi, et Nõukogude Armee ei vaja nii nõdra aruga mehi. Jonas Ikkonen saadetigi Saaremaale "vastavatesse asutustesse" diagnoosiga S-295. Aastaid veetis ta Sõmera hooldekodus psühhofarmakoonide mõju all.

2007 aitas katoliiklane Ülo Pärnik Torma vallast Jonasel Saaremaalt tagasi Tartumaale tulla ning võttis ta enda juurde elama. Jonas sai lõpuks jälle osaleda katoliku kiriku jumalateenistustel. Alles 2007. a. sai ta ka lugeda oma kirja "Üks lõik minu elust", mis oli ilmunud 1979 põrandaaluse ajakirja "Lisandusi..." II köites, ja tema kohta 1978 EELK-i vaimulike abiga kirjutatud lugu. Ta oli loetuga nõus ja tänulik.

2008. aastal tõi halvenev tervis ta Tartu haiglasse, kus lõpuni väärikalt käidud märtritee 6. aprillil katkes. 12. aprillil 2008. a. sängitati Jonas Ikkonen oma leedulannast ema kõrvale Põllu kalmistule. Matusetalitusel olid teiste hulgas ka Tartu katoliku koguduse liikmed 1978. aastast ja Jonase sõbrad Saaremaalt.

*Enn Tarto
vabadusvõitleja*

ÜLESKUTSE SIBERI LASTEKODULASTELE

Eesti Memento Liit koostöös Tartu Ülikooli Ajaloo- ja arheoloogia instituudiga paluvad teie abi KÜÜDITATUD LASTEKODULASTE SAATUSELOO väljaselgitamisel. Ühtlasi vajame teie abi ka üksinda, ilma vanemateta (emata-isata) küüditatud laste edasise saatuse kirjeldamisel.

Pärast vanemate surma või vangistamist paigutati Siberisse küüditatud lapsed lastekodudesse.

Kuna alaealiste osas on dokumentatsioon olnud väga nõrk, tuleb nende laste käekäiku uurida paljusi mälestuskildudele tuginevalt. Materjalide leidmine Siberi arhiividest on äärmiselt keeruline.

1989. aastal koostati Tallinna alaealiste vastuvõtijaotuspunktide žurnaalide põhjal Kirovi ja Tomski oblasti lastekodulaste esialgne nimekiri. Kuid mitte kõiki Siberist Eestisse tagasijõudnud lapsi ei ole neis registreeritud.

On teada mitmed juhtumid, kui pärast sõda käidi nii üksinda kui kollektiivselt Siberist lapsi ära toomas. Laste Siberist päästmiseks on tehtud imesid, millest me tänini väga vähe teame.

Memento uurimuste järgi elas Tomski lastekodudes kokku umbes 230 eesti last, kes olid sinna paigutatud pärast vanemate surma. Tagasi Eestisse jõudis neid arvatavasti 75%. Milliseks kujunes aga Siberisse jäänud laste edasine saatus?

On teada ka, et paljusid saadeti Eestist 1949-1951. aastail uuesti ja läbi vanglate tagasi sundasumisele.

Meie palve on, et paneksite kirja info, mida te teate lastekodudesse saadetud laste ja üksinda Siberisse küüditatud laste saatusest või aitaksite meil leida kontakte nende inimestega. Ootame ühtaegu nii mälestusi kui lihtsaid infokilde nende laste kohta.

Oleme siiralt tänulikud kõigile, kes meile kirjutavad ja meiega ka vähest teavet jagavad.

*Peep Varju, Memento Tallinna Ühendus
Aigi Rahi-Tamm, ajaloodoktor, Tartu Ülikool*

Meie kontaktid on:

Märksõna "lastekodulapsed"

**10134 Tallinn, Tatari 56, Memento Liit või 10143 Tallinn, Endla 4,
Memento Tallinna Ühendus
telefonid 641 1200, 645 0974, 693 5324.**

**errb@hot.ee
repres@hot.ee
aigi.rahi-tamm@ut.ee**

Salajase trükikoja mõistatus

Riigikogu VII koosseisu algaastatel küsis minu käest naljaga pooleks Jüri Pihl, et kus teil, Niklus, Tarto ja teised, teie salajane trükikoda asus. Ma vastasin samuti naljaga pooleks, et see on saladus, äkki läheb veel vaja.

Täna on muidugi spetsiaalselt huvi tundvatel struktuuridel nii Eestist kui väljaspool Eestit see saladus teada. Sellest saladusest on räägitud ja veidi isegi kirjutatud.

Viimasel ajal on minu poole pöördunud nooremad inimesed. Nad küsivad: "Kus siis ikka Eesti vastupanuliikumise salajane trükikoda asus? Miks ei ole seal muuseumi nagu leedulastel?"

Okupeeritud Eestis oli vastupanuliikumises tähelepanuväärne koht pörandalustel väljaannetel. Isekirjastuslikud novellid, mälestused, luulekogud, almanahhid ja teised taolised väljaanded olid hinnatud lugemismaterjal. Okupatsioonivõimude tegevuse tõttu oli poliitiliste väljaannete ilmumine väga katkendlik.

Alles 1978. a. sai Eesti vastupanuliikumine oma regulaarselt ilmuva pörandaluse kroonika "Lisandusi mõtete ja uudiste vabale levikule Eestis" ("Lisandused..."). Juba 1968. aastast ilmus Moskvas pörandalune "Jooksvate sündmuste kroonika", alates 1972. aastast ilmus Leedus "Leedu katoliku kiriku kroonika". Lühemat aega ilmusid pörandalused kroonikad Ukrainas ja Gruusias. Kroonikate väljaandjaid kimbutas pidev salajaste trükikodade võimudele vahelejäamine.

Eestis takerdus perioodiliste poliitiliste keelatud väljaannete trükkimine salajase trükikoja puudumise tõttu. Tuntumaid vastupanuliikujaid jälgis KGB pidevalt. Teadsime hästi, mida tähendas metalliotsijatega läbiotsimine. Salajaste keelatud materjalide trükkimiseks vajasisime okupatsioonivõimude juures registreerimata kirjutusmasinaid.

Septembris 1978. a. tähistasin oma neljakümnnendat sünnipäeva. Mulle tulid Tallinnast autoga külla endised poliitvangid Erik Udam ja Endel Ratas. Nad kinkisid mulle suure pidulikkusega uhke suure pruuni portfelli. Portfellis oli täiesti korras väikesemõõduline kirjutusmasin, muidugi võimude juures registreerimata. Sellel kirjutusmasinal trükiti aastaid "Lisandusi...".

Kirjutusmasin oli hoiul inimeste käes, kes ei olnud KGB kahtlusalused. Sealt toodi kirjutusmasin kuhugi, kus käis palju inimesi. Mina või keegi teine viis sealt kirjutusmasina nädalavahetuseks kord kuus Viktor Niitsoole või kellelegi

teisele, kes trükkis vastupanuliikumise materjale. Selle inimese juurde toodi ka käsitsi kirjutatud materjalid.

Kõiki konspiratsioonireegleid järgides, st. ei tohtinud jätta sõrmejälgi, käsitsi kirjutatud tekstid tuli kohe ja täielikult ära põletada, kõrvalised isikud ei tohtinud midagi märgata jne., trükiti vajalikud materjalid. Keegi viis uued materjalid ära juba järgmisele levitamise- ja paljundamisringile. Mina viisin ära salajase kirjutusmasina.

Järgmine ring oli materjalide toimetamine välismaale, näiteks Rootsi härra Ants Kipperile (1912–1987), Eesti Vangistatud Vabadusvõitlejate Abistamiskeskuse esimehele. Peagi kuulsid inimesed välisraadiote vahendusel ("Ameerika Hää", "Vaba Euroopa", "Deutsche Welle" jne.) mitmes keeles Eesti vastupanuliikujate avalikest kirjadest ja muudest materjalidest.

Muretsesime registreerimata kirjutusmasinaid ka nii, et ostisime uue venekeelse tähestikuga masina, ladina tähti toime Leedust või Moskvast. Kirjutusmasinate tähtede vahetamist korraldas Endel Ratas.

1983. a. toimunud minu kohtuprotsessi ajaks oli KGB fikseerinud 10 kirjutusmasinat, millel oli trükitud keelatud materjale. Vaatamata pidevale nuhkimisele ja nii salajastele kui ametlikele läbiotsimistele ei olnud KGB kätte saanud ühtegi nendest kirjutusmasinast.

Salastatud kirjutusmasinate edasi-tagasi tassimine võib tänapäeva inimestele tunduda arusaamatu, võib-olla isegi naeruväärne.

Aga nii nagu meil tegutses ilma organisatsioonita organisatsioon, nii polnud toorkord Eestis vastupanuliikujatel klassikalist statsionaarset salajast trükikoda. Trükiti eri kohtades, polnud kohta, kus vahele jääda ja kuhu nüüd muuseumi teha.

Ometi materjale trükiti, paljundati ja toimetati Läände.

Küllaltki palju materjale on säilinud tänapäevani, näiteks Rootsis trükivalgust näinud "Lisandused...", raamatu-kirjas 868 lehekülge.

"Lisanduste..." esimese kogu toimetaski Jüri Adams, pärast tema loobumist oli tegevtoimetajaks Viktor Niitsoo (kogud II–IX), siis Arvo Pesti (X–XVII) ning pärast pikemat vaheaega Mati Kiirend (XVIII–XXV). Rootsis ilmus veel 1987. aastal erikogu.

2008. aastal möödub 30 aastat "Lisanduste..." esimese numbri ilmumisest.

Enn Tarto, vabadusvõitleja

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE

Memento Teataja toimetaja

Kallis

Memento rahvas!

See teataja võiks kanda nime "Eestimaa inimesed", sest leheveergude kaudu jõuab teieni erinevaid elusid. Lahkunute ees langetame tänutunde ja austusega pea.

Vahepealne aeg on toonud nii rõõme kui muret, alustan viimastest, et lõpetada optimistlikumalt. Lahvatanud riigivaramüük on jõudnud meie õuele, täpsemalt – on otsustatud müüa hoone Tata-ri 56, kus on meie juhatuse tööruumid. Saime teate, et rendileping lõpetatakse augustis. Möödunud aastal erakondadega sõlmitud koostöölepped peaksid siiski andma lootust, et meile kas leitakse ruumi mõnes alles jäävas riigi majas või eraldatakse raha ruumide rentimiseks. Senine leping Riigikantsleiga oli äärmiselt soodne, erapinnal poleks selline võimalik. Ootame, sest meie ettevõtmisi on praegu hästi toetatud. Tänu Eesti Represseeritute Abistamise Fondile jõudisime lõpuks veebilehekülje tehnilise teostuseni. Kultuuriministeeriumi toel korraldame augustis juubeliaasta raames ajalookonverentsi "Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis".

Kuid ega me pole üksnes saajad. Meeldiv oli 27. mail Okupatsioonide Muuseumis aset leidnud Kommunismi Kuritegude Uurimise Sihtasutuse avaliksoolekul näha, et meid on vaja. Meilt oodatakse osalemist, ja meil on, mida pakkuda. Headest uudistest veel – on lootust, et taas elustub valitsuse juurde loodud poliitilistel põhjustel represseeritud inimeste sotsiaalsete küsimuste läbitöötamiseks moodustatud komisjon, kus meiega osaleme.

Ka tahan jagada rõõmu mementolaste kasvava aktiivsuse üle meie lehe varustamisel artiklite, fotode ja muu teabega. Olge terved, head osalejad!

Lõpetuseks pisut statistikat – pensionikindlustuse registri andmetel on Eestis represseeritu tunnistusega inimesi 13 190, neist pensionäre 10 946.

Isikuandmete kaitse seadus ja juurdepääsupiirangud arhiivis

Viimasel ajal on olnud palju juttu isikuandmete kaitse seadusest. Eraelu puutumatus on kahtlemata üks inimese põhiõigustest, selle sätestab ka Eesti Vabariigi põhiseadus. Küllap ei soovi enamik meist lasta oma eraelu üksikasjadel loata avalikkuse ette tulla. Samas on ajakirjanduses näiteid ka piiritust tuntusejanust.

Selle taustal tundub auväärt juubilaride vanuse avalikustamine üpris väike seadusest üleastumine, kuid seda see siiski on. Kui ajakirjandus balansseerib tihti kitsal piiril lubatu ja keelatu vahel – juhindudes kas siis argimõistusest, kutse-etikast või kasust – siis arhiivil riigiasutusena on hoopis kindlamad reeglid.

Memento lugejaid huvitab arvata-vasti eelkõige Riigiarhiivi Tõnismäe hoidlates (Tõnismägi 16, Tallinn) asuvate toimikutega seonduv. Küsimustele vastas Riigiarhiivi kasutuosakonna uurimissaalide talituse juhataja Peeter Kenkmann.

Asi on lihtne, kui inimene ise soovib tutvuda enda kohta käiva arhiivimaterjaliga – igal isikul on õigus nõuda andmeid teda puudutava teabe olemasolu kohta ning sellega tutvuda, ütleb seadus. Tuleb tulla arhiivi ja esitada isikut tõendav dokument.

Kolmandate isikute jaoks on inimese eluajal juurdepääs tema kohta käivatele arhivaalidele võimalik tema enda kirjalikul loal.

Missugune peab olema selle kirjaliku loa vormistus?

IKS § 12 järgi peab andmesubjekti nõusolek olema kirjalikku taasesitust võimaldavas vormis. Meie arvestame nii käsitsi kirjutatud kui e-posti või faksiga saadetud vabas vormis nõusolekuid, kus on märgitud nii andmesubjekti kui selle isiku nimi, kellel dokumentidega tutvuda lubatakse. Kuna isikuandmeid sisaldavad arhiivimaterjalid on üldjuhul juurdepääsupiiranguga, siis peab dokumentide kasutaja täitma vormikohase taotluse, milles ta kinnitab kõigi enda poolt arhiivi töötajatele esitatud andmete õigsust ja lubab mitte kuritarvitada teiste isikute kohta teatavaks saanud isikuandmeid.

IKS § 13 ja ArhS § 42 sätestavad: pärast andmesubjekti surma on tema isikuandmeid sisaldavale arhivaalile juurdepääs andmesubjekti pärijal, abikaasal, alanejal ja ülenejal sugulasel, õel ja vennal või nende nõusolekul kolmandal isikul. Nõusoleku võib anda ükskõik kes neist, kuid igaühel neist on õigus nimetatud nõusolek tagasi võtta.

Siinjuures tekivad mõned küsimused:

Milliste dokumentidega peab arhiivi tulles tõendama isiku surma ja oma sugulust?

Isikuandmeid sisaldava arhivaaliga tutvumiseks täidab uurija juba eelmise küsimuse vastuses viidatud taotluse, milles põhjendab oma uurimishuvi ning kinnitab andmesubjekti surma ja oma sugulasest andmesubjektiga. Üldjuhul arhiiv usaldab uurija poolt allkirjastatud taotluses esitatud andmeid, kuid loomulikult jääb meile alati õigus nõuda taotluse esitajalt täiendavaid tõendeid või kontrollida esitatud

andmeid muude arhiivile kättesaadavate võimaluste piires.

Kui uurijat toob arhiivi huvi ajaloo, kodupaiga vms vastu, siis on võimalik, et lähtuvalt uurimishuvi kaalukusest kaalutleb arhiiv juurdepääsu õigustatust.

Mida vajab uurija oma uurimishuvi tõestamiseks?

Juurdepääsupiiranguga arhivaalidega tutvumiseks täidab uurija juba nimetatud taotluse, kus märgib juurdepääsu taotlemise põhjuse (uurimisteema ja töö oodatava väljundi – teadustöö, koht- või suguvõsa ajalugu, jne) ning selgituse, kas kogutavaid andmeid või uurimistulemust on kavas publitseerida. Otsustamist lihtsustab sõltuvalt uurimistöö liigist haridus-, teadus- või kultuuriasutuse või ka näiteks kohaliku omavalitsusorgani kiri, millest selgub, millist institutsiooni uurija esindab või kelle alluvuses töötab või õpib. Uurija poolt esitatud andmete alusel toimub kaalutlemine - arhiivi töötajad hindavad ühelt poolt ohu suurust, mis võib isikuandmete kasutamisest tuleneda, ning teiselt poolt andmete kasutamisest tekkivat avalikku hüve.

Kõik probleemid taanduvad juurdepääsupiirangu tähtaja lõppedes. Delikaatsetele isikuandmetele kehtib juurdepääsupiirang 30 aastat pärast isiku surma või 110 aastat pärast isiku sündi, kui surma pole võimalik tuvastada, või 75 aastat dokumendi tekkimisest, kui sündi ega surma mõlemat pole võimalik tuvastada. Suurel osal küüditamistoimikutest on piirangute lõppemist ja laia ringi ees avanemist veel kaua oodata.

22. mail ilmus Delfi arvamusrubriigis Lauri Vahtre kirjutis, mida siin ka Memento Teataja lugejatele tutvustame.

Meri juhtum irvitab meile näkku

Arnold Meri kohtuprotsess on nagu kivi ühiskonna kaelas. Kurjategija irvitab normaalsele õiglustundele näkku ja teha pole nagu midagi.

Kuulates advokaadi küünilisi teooriaid Arnold Meri ennastsalgavast tegevusest eesti rahva õnne nimel, peab iga kõlblustunde säilitanud inimene piinlikkusest punastama. Selline inimene taolist mõnitamist tavaliselt pikalt ei kuulagi, kui ta just ei tegele mentaliteediloolise uurimistööga. Kohtunikel pole võimalik toast välja minna, nad on sunnitud kuulama, ja kindlasti ei ole see kerge.

Kusjuures ei ole aru saada, kas kurjategija irvitabki või ta on siiras. Ei saa alahinnata enesepetmisvõimet. Kui endale üle poole sajandi sisendada, et minu kuritegu oli tegelikult heategu, siis võib inimene seda uskumagi jääda.

Tähtsuset pole seegi, et ega's kurjategija selle veendumusega üksi ole. Eestis leidub tuhandeid ja maailmas miljoneid, kes usuvad samamoodi. Näiteks noorkirjanik Jaak Urmet alias Wimberg, kes on väitnud, et küüditamise ohvriks langes kahjuks ka neid, keda poleks tulnud küüditada. Ülejäänute suhtes oli see siis järelikult õiglane.

Me keegi ei näe inimese hinge. Seetõttu ei saa välistada, et Meri siiski teab, et ta osales jäledas roimas ja et küüditamine oli vale otsast lõpuni, mitte kõigest mõne üksiku suhtes. Ma pean seda vähetõenäoliseks, aga ärgem seda välistagem. Sellisel juhul oleks tema kuritegu justkui suuremgi, sest ta annab endale oma teo kuritegelikkusest aru. Esimesel juhul – kõlbelse kõvaketta oluline kahjustus – ju mitte.

Üldse – kas oleks võimalik mõõta inimese kõlbelist tervist, n-ö kõlblusvõimet? Kehalist ja vaimset adekvaatsust saab mõõta, seda teevad eksperdid, aga kõlbelist? Kuidas kohelda inimest, kes on pealtnäha terve, aga samas väidab, et küüditamine oli eesti rahvale kokkuvõttes vajalik?

Usun, et Eestis on väga palju inimesi, kaasa arvatud roima ohvreid, kes Arnold Merile andeks annaksid.

Noor komsomolijuht A. Meri.

Kuid see on võimalik vaid juhul, kui ta oma süüd mõistaks ja andeks paluks. Tema ei mõista ega palu. Mida teha? Oodata vana mehe surma?

Tundub, et kohus sellega praegu tegelebki. Kuid me peame endale aru andma, et bioloogiline lahendus ei ole alati lahendus. Stalin võis öelda, et pole inimest, pole probleemi, aga Stalin ei peaks meile olema autoriteet.

Meri surm ei lahendaks probleemi mitte põrmugi, sest probleem pole Meris. Probleem on kuriteo tunnistamises kuriteoks. Probleem on eestlaste kollektiivses õiglustundes, mis on meie kõige kallim vaimuvara ja mis kisendab. Vaja on kohtuotsust. Pole oluline, kas Meri saab enne surma veel rootsi kardinaid näha või mitte, oluline on, et kohus langetaks otsuse.

Ma tean küll, et minu seisukohale võib ette heita süütuse presumptiooni eiramist. Kuni pole kohtus süüdi mõistatud, seni pole süüdi. Kuid usun, et täiesti ilmse asjade puhul võib tõtt siiski möönda ka ilma kohtuotsuseta.

Mida teha? Oodata. Ehk kohus siiski jõuab. Inimsusevastased kuriteod ei aegu.

Lauri Vahtre
Ajalooline, riigikogulane

Rahvas tundku oma "kangelasi"

1949.a. märtsiküüditamise "kangelasi" on meie hulgas väga vähe. Üks Arnold Meri peab võtma enda kanda kogu "kangelaslikkuse" koorma. Aga arhiivis on olemas ka "kangelaste" nimekirjad (R3 n 9 s 96).

24. augustil 1949 andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium välja seadluse Valitsuse eriülesande täitmisel silmapaistnud isikute autasustamise kohta. 25.oktoobril ja 30.detsembril 1949 anti Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumis autasud kätte.

Kui palju oli meie hulgas nähtamatuid "kangelasi"?

Punalipu orden – 3 (kindralmajor Boris Kumm, kindralmajor Aleksander Resev polkovnik Dmitri Taevere)

Isamaasõja orden I järk – 10 in.

Isamaasõja orden II järk – 10 in.

Punalipu orden – 39 in

Medal "Lahinguliste teenete eest" – 12 in.

Medal "Vapruse eest" 69 in.

Kokku jagati eriülesande täitmise eest 82 ordenit ja 71 medalit.

Autasustatute hulgas puudub tänase päeva "kangelane" Arnold Meri. Tema polnud mitte julgeoleku- vaid komsomolitöötaja ja sellena saanud aasta algul Lenini ordeni. Lisaks temale on komsomolitöötajate nimekirjas veel 28 nime. Väga vähe. Sest julgeolekutöötajad on saanud autasusid veel mitme seadluse alusel: ennastsalgava töö eest, väljateenitud aastate eest jne. Kokku lisaks eelnevale veel 123 ordenit ja 282 medalit, nende hulgas ka 16 Lenini ordenit. Riik oli oma kangelased ära märkinud.

Liivi Uuet
Riigiarhiivi teatmetalituse juhataja

Награжденным за успешное выполнение специального задания			
/ Указ от 24 августа 1949 г. /			
		№ орден и медалей	№
Орден "Красного Знамени"			
1. КУММ Бориса Гансовичу	генерал-майору	323642	12
2. ТАВЕРЕ Дмитрий Дмитриевичу	полковнику	323644	31
Орден "Отечественной войны" I ст.			
1. АЛЕКСЕЕВ Александр Алексеевичу	майору	297099	96
2. БЕЛЕНЕВ Василию Никитичу	подполковнику	297100	28
3. ГАВРИЛОВ Алексей Ивановичу	майору	297102	96
4. МЯГИ Иоганес Драновичу	майору	297104	2
5. НАЗАРОВ Бориса Гавриловичу	полковнику	297105	28
6. НЕВЛУС Эдуарду Карловичу	майору	297106	28

Üks kuu Rakvere Mementos

Kohvivõõrana Niskamäel

Märtsikuud alustasid üle 100 kohvivõõra Niskamäe vanaperenaise juures Rakvere Rahvamajas. Memento Rakvere ühingu korraldamisel olid virulaste külakosti tooma tulnud Kiisa Rahvamaja näiterupi KI-SA liikmed Helja Wuolijoki "Niskamäe naised" etendusega, lavastajaks Jürgen Kajak. Tegevus laval oli hoogne, publik saalis tunde-erk – ägedalt aplodeerides tunnustust jagav.

Etendus oli pühendatud riigi 90. juubeliaasta, algava teatrikuu ja märtsiküüditamise 59. aastapäeva tähistamisele. Rahamuredest aitasid üle saada Lääne-Viru Omavalitsuste Liit ja Rakvere Linnavalitsus. Korralduslikult aitasid asja-aga ühele poole saada Rakvere Teater ja Rakvere Rahvamaja. Täname kõiki aitajaid. Südamlikud tänusõnad harjulastest esinejatele KI-Sa näitetrupist. Loodame edaspidigi nende näitlemiskunsti nautida.

Naistepäev messil

Eakate messil 8.märtsil Spordikeskuses oli Memento ühingu rahvas esindatud koos poliitvangide ja tööpataljonlastega. Tutvustasime Eesti Represseeritute Registri Büroo kirjastatud represseeritute koguteoseid. Ilmunud on 7 osa, viimane läinud aasta lõpus, kus on koondatud küüditatud, arreteeritud, tapetud 1940—1990. Eksponeeritud oli pildimaterjal ühingu töödest-tegemistest ja mõned brošüürid, mis on toimetatud ühingu initsiatiivil. Huvi meie boksi vastu oli suur, tükati nägime välja nagu suur mesilastaru, kus suminat seest- ja väljaspoolt. Messimelu haaras meid jäägitult, segav oli vaid liialt vali muusika, see segas messikülastajate suhtlemist.

Kohtumised kesknädalal

18. märts oli sisutihe kolmapäev. Hommikul kohtusime Kunda gümnaasiumi noortega, seda ajalooõpetaja Aivar Koksi eestvedamisel. Oma mälestusi jagasid 1941. ja 1949. aasta küüditatud ning tööpataljonlane. Lapsed kuulasid huviga, aga ajanappus ei võimaldanud küsimuste esitamist. Järgmine kohtumispäikoolinoortega oli Vinni-Pajusti Gümnaasiumis, kus pidi aset leidma kohtumine võiduka mini-turniiri

meeskonnaga. Olime tarkadele mälumängulistele hankinud kingituseks "Eesti kaadriohvitseride auraamatu", mille pidime jätma nende juhendaja ajalooõpetaja Jaan Nõmmiku kätte. Aga mälumänguritega kohtume aprillikuu juhatuses koosolekul, kus lapsed saavad pajatada lisaks mälumängu võludele-muredele ka muljeid preemiareisilt Inglismaale.

Ja pärastlõunal kohtusime kaitseministri Jaak Aaviksooga, kelle andsime edasi represseeritute mure korrastamata isamaalise kasvatustöö pärast õppeasutustes.

Küüditamise mälestuspäeval

Tavapärane mälestustund Tammikus Okaskrooni juures. Seekord õnnistas ürituse Rakvere Kolmainu Kiriku õpetaja Tauno Toompuu, kes meie üritusel osales esimest korda. Mälestuslõunal restoranis Nord jätkusid sõnavõttud ja arvamuste avaldamised. Meeldiv üllatus ootas meid Rakvere Muuseumi näituste majas, kus osalesime näitusel "Sünnist saadik Eesti". Erakordselt omanäoline ning vapustavalt inimesi erutav ja nende mälestusi ergutav ekspositsioon! Meie giidiks oli hr. Kaido – no milline geniaalne materjalikäsitus, kui palju senitundmatuid ajaloolisi fakte ja kui humoorikas suhtlemine! Oleme südamest tänulikud Rakvere Muuseumile ja Rakvere Linnavalitsusele selle tore näitusekülastuse eest.

Kõige olulisemaks selle päeva sündmuseks sai aga päeva peakõneleja hr. Oliver Pageli ettekandel põhineva pöördumise vastuvõtmine ja selle läkitamine Eestist valitud Euroopa Parlamendi liikmetele eesmärgiga viia meie saadikute kaudu Rakvere Memento ingliskeelne pöördumine iga Euroopa Parlamendi liikmeni ning avaldada survet Euroopa Parlamendile kommunismi kuritegude kohta hukkamõistva otsuse vastuvõtmiseks. Oluline oli ka ettepanek kaardistada kõik 1941. ja 1949. aasta küüditamiste koondamiskohad, hooned, kust sai alguse sõit Siberisse ja CD-vormis põlistada järeltulivatele põlvedele Lääne-Virumaalt Siberisse küüditatud eestlaste elulood koos fotodega. Neis ettevõtmistes lubas meid abistada hr. Kuno Raude. Nimetatud ettepanekuid ja nende rakendamist arutasime juhatuse koosolekul 7. aprillil Pensioniameti saalis, kuhu kogunes üle poolesaja huvilise.

Aino Kiiver

Ilmumas on tööpataljonlaste nimekirjaraamatud

1989. a. moodustatud Tööpataljonlaste Ühing (TÜ) on kogunud ja talletanud mahuka meenutustekogu tööpataljonides oldud ajast. Sajad 1941. aastal mobilisatsiooniga Venemaale viidud ja eluga Eestisse tagasi jõudnud mehed saatsid oma meenutusi TÜ-le juba 1989.-1991. aastal. Laekus ka sadu kirju ja järelepärimisi hukkunud ja teadmata kadunud mobiliseeritute omastelt, kadunute fotosid, dokumente, isikuandmeid, nimekirju jm. Kogu laekunud materjal on säilitatud, paljundatud, albumitesse ja kaustadesse pandud ning hoiule antud Vinni valla muuseumi Viru-Jaagupisse, kirjade kogu säilitatakse TÜ-s. 2000. aastal koostas TÜ juhatus laekunud materjalide põhjal koondmapi "1941.-1942. aasta tööpataljonlased – surmapataljonlased" Okupatsioonide Muuseumi jaoks ning andis muuseumile ka enamiku meenutuste masinkirjakoopiad.

TÜ poolt kogutud nimekirjade vastu tundis huvi Leo Õispuu juhtimisel töötav Eesti Represseeritute Registri Büroo ning need andsime ERRB-le represseeritute nimekirjaraamatute koostamiseks. Nüüd on ERRB jõudnud tööga 1941. aastal mobiliseeritud ja Venemaale tööpataljonidesse viidud meeste nimekirjaraamatute väljaandmiseni ning lisaks arhiividest saadud andmetele

on kasutatud ka TÜ poolt saadetud nimekirju. Leo Õispuu teatab, et arvutisse on kantud üle 60 000 mobiliseeritu isikuandmed, esimene nimekirjaraamat ilmub 2008. aasta II poolel; kokku ilmub 3 nimekirjaraamatut.

2007.-2008. aastal tegeles TÜ juhatus aktiivselt nimekirjaraamatute arvutikoopiate täiendamise ja kartoteegi andmete alusel, valis välja ja esitas ERRB-le valiku fotosid, joonistusi, dokumente jm raamatutes avaldamiseks. Kuna järgmised raamatud ilmuvad järgnevatel aastatel, on vaja aktiivselt jätkata tööpataljonlaste meenutuste, eelkõige aga tööpataljonide elu kajastavate fotode, dokumentide, joonistuste ja kirjade ning muu sellise kogumist, et neid saaks kasutada nimekirjaraamatute koostamisel. TÜ juhatus palub endisi tööpataljonlasi ja tööpataljonides hukkunute (teadmata kadunute) omakseid: saatke meile neid materjale, kes seda seni teinud pole! Meie aadress: Tööpataljonlaste Ühing, Põllu 6-9, Vinni alevik, Vinni vald, Lääne-Virumaa 46601. Telefon (laua) 3257153 (kell 8-10 ja öhtuti). Kõik saadetud fotod, dokumendid jm tagastatakse pärast nende raamatutes kasutamist.

August Kondoja
TÜ juhatuse esimees

Tööpataljonlaste Ühing korraldab igal Võidupühal 23. juunil Viru-Jaagupis koos Kaitseliidu Viru Malevaga kodukaitsepäevi.

Vabadussõja mälestusmärgi juurde Viru-Jaagupis asetavad lilli Memento Rakvere Ühingu esindajad.

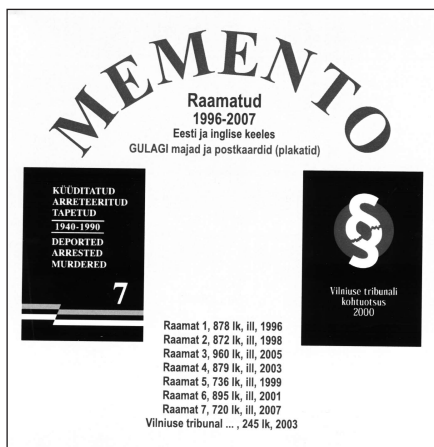

Sõnavõtuga esineb endine vabadusvõitleja Arved Reinsalu.

Memento Eesti Represseeritute Registri Büroo (ERRB) töödeldud ja avaldatud andmed ehk „Memento raamatud” on nüüd kasutatavad CD plaadil

CD plaadile salvestatud MEMENTO raamatud kätkevad 1940-1990 aastatel nõukogude okupatsioonivõimude poolt Eestis represseeritud 87 035 isiku lühiaandmeid. Represseerituteks loeme küüditatud, poliitistel põhjustel vangistatud, tapetud, teadmata kadunud ja reaalse represseerimise eest põgenenud isikud. Nende isiku andmed on 1996-2007 aastatel avaldatud Memento seitsmes nimekirjaraamatus:

1. Poliitilised arreteerimised Eestis 1940-1988 (§ 58). Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 1996. R1.
2. Nõukogude okupatsioonivõimu poliitilised arreteerimised Eestis. Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 1998. R2.
3. Nõukogude okupatsioonivõimu poliitilised arreteerimised Eestis. Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 2005. R3.
4. Küüditamine Eestist Venemaale. Märtsiküüditamine 1949. 1. osa. Koost. Leo Õispuu, Tallinn, 2003. R4.
5. Küüditamine Eestist Venemaale. Märtsiküüditamine 1949. 2.osa. Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 1999. R5.
6. Küüditamine Eestist Venemaale. Juuniküüditamine 1941 ja küüditamised 1940-1953. Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 2001. R6.
7. Küüditatud, arreteeritud, tapetud 1940-1990. Nimede koondregister R1-R6. Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 2007. R7.
8. Vilniuse rahvusvahelise avaliku tribunali kohtuotsus (2000). Kommunistikuritegudele hinnangu andmine (eesti keeles). Koost. Leo Õispuu. Tallinn, 2003.

CD plaadile on salvestatud kokku 6185 lehekülge ülal loetletud 8 raamatust ja 2 fotokomplektiga plakatit. Neil lehekülgedel on isikuandmete registrid, statistika, selgitused, dokumendid, mustvalged ja värvilised fotod jne – raamatud täies mahus. 7 nimekirjaraamatu tekst on esitatud paralleelselt eesti ja inglise keeles. Kõikidel raamatutel on saatesõnad presidentidelt, peaministritelt ja teadlastelt. Raamatutes on ka ERRB töögrupi toimetajate, autorite ja andmetöötajate nimed ning fotod. Materjalid sisestatakse CD plaadile Arvi Prikk.

Nõukogude okupatsioonivõimude poolt Eestis represseeritud inimeste isikuandmete avaldamine jätkub. Lisaks siinavaldatud 87 035 isikuandmetele on ERRB-l töötluses veel üle 120 000 represseeritu andmed. CD plaadid on müügil Okupatsioonide Muuseumis ja Tallinna Memento Ühenduse ruumides Endla t. 4.

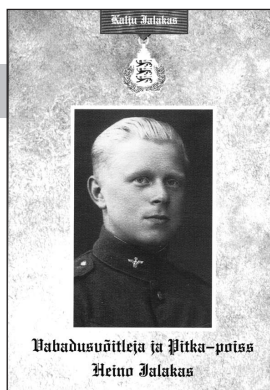
Leo Õispuu

UUS RAAMAT

Kalju Jalakas.

Vabadusvõitleja ja Pitka-poiss Heino Jalakas. Tallinn, 2008. 144 lk.

Rikkalikult illustreeritud raamatus toob Heino Jalaka vend meie ette kauaaegse Eesti Memento Liidu juhatause liikme teguderohe elu.

Viljandi Memento
Ühendus õnnitleb
lugupeetud juubilar

Harry Erm – 85
Hans Koovit – 85
Leida Koorits – 85
Lev Braschinsky - 85
Maimu Pruuler – 80
Asta Koovit – 80
Hans Schmidt - 80
Uno Kõresaar – 75
Arvo Laisaar – 70
Karin Allik – 65

Heidi Ivask
65
Õnnitleme juubelil!

Harjumaa mementolased

Tööpataljonlaste Ühing
õnnitleb endist Arhangel'ski
oblastis vaevelnud tööpatal-
jonlast, praegust aktiivselt
TÜ töös osalevat fotograafi
ja ajakirjanikku

Artur Rätsepä

Tallinnast, kes 30. mail
2008 tähistab
90. sünnipäeva.

Eesti Memento Liit

Eesti Memento Liit ühendab inimesi, kes on seisnud Eesti iseseisvuse eest ning kannatanud kommunistliku võõrvõimu kuritegude – vangistamiste ja hukkamiste, küüditamiste ja sunnitöö – tõttu.

Liidu eesmärgiks on toimepandu talletamine rahva ühismällu ja saatuste dokumenteerimine, on kommunismideoloogia ja okupantide kordasaadetu kohta rahvusvahelise hukkamõistu saavutamine, aga on ka tänasel päeval endiste represseeritute toimetulekuks parimate võimaluste leidmine.

Eesti Memento Liit on osalenud seadusloomes ja riiklike komisjonide tegevuses. On tehtud palju tööd represseeritute andmebaasi koostamisel ja mahukate kogumikena avaldamisel, mälestuste kogumisel, stalinismiohvrite mälestuse jäädvustamisel nii trükkide avaldamise kui ka mälestusürituste, konverentside ja kokkutulekute korraldamise kaudu. Kõige selle jätkamise kõrval peab liit oma ülesandeks ka isamaaliste aadete edasi andmist kasvavale põlvkonnale ja rahvusvahelise koostöö laiendamist selleks, et kommunismi kuriteod jõuaksid lõpuks kohtu ette.

Eesti Memento Liitu kuulub 17 ühendust kokku ligikaudu 2000 liikmega.

MTÜ EESTI MEMENTO LIIT / TATARI 56/58, TALLINN 10134 / TEL 641 1200, 513 2480 / LIIT@MEMENTO.EE

Varsti võite külastada Eesti Memento Liidu kodulehekülge aadressil www.memento.ee, kust leiate kirjutisi liidu ajaloo ja tänase päeva kohta, saate otsida andmeid represseeritute kohta Memento nimekirjaraamatutest ja teha kindlaks arhiivmaterjali olemasolu, leiate abi represseeritute kohta käiva seadusandluse otsimisel, võite sirvida fotokroonikat, lugeda paljusid Memento väljaandeid, sealhulgas nimekirjaraamatuid ja Teatajaid ning muidugi on seal kättesaadavad nii Eesti Memento Liidu kui kõigi liitu kuuluvate ühenduste kontaktandmed. Koduleheküljel ootab kaastöid aadressil liit@memento.ee, eelkõige mälestuste rubriiki, teretulnud on ka ühenduste lühiuudised.

www.memento.ee

Viljandis tähistati pidulikult Viljandi Represseeritute Klubi presidendi Harry Ermi juubelit. Õnnitlejate hulgas olid ka Endiste Poliitvangide Viljandimaa Ühingu ja Memento Viljandi ühenduse esindajad Lembit Kadalipp ja Ants Salum.

Rahvusraamatukogus esitleti 13. märtsil Anne-Riitta Isohella raamatut "Soomepoids. Eesti mehed Soome Jätkusõjas". Fotol võtab raamatu autor vastu tänusõnu.

Harjumaa mementolased võtsid ette muuseumikäigu. Näitus "Eesti Vabariik 90" Maarjamäe lossis oli paeluv, muu hulgas leidis naispere äratundmisrõõmu paljudest endisaegsetest esemetest. J. Laidoneri muuseumis oli aga palju huvipakkuvat meeste jaoks.

Viljandi tähistas Eesti Vabariigi 90. aastapäeva

Pärgade asetamine kindralleitnant Johan Laidoneri ausamba juurde varahommikul.

Pärjad asetati ka represseeritute mälestuskivi juurde.

Pärast jumalateenistust Jaani kirikus kogunes rahvas Posti tänaval Kohtumaja ette, kus Viljandi linnapea Kalle Jents luges ette Eesti Päästekomitee manifesti, nagu seda oli tehtud ka 1918. aastal.

Lippude lehvides mindi läbi linna...

...et suunduda Vabadussõjas langenute memoriaali juurde Riia maantee kalmistul.